

BUDŻETY GOSPODARSTW DOMOWYCH

Uwagi ogólne

1. Podstawowym źródłem informacji o warunkach bytu ludności, tj. m.in. poziomie i strukturze dochodu rozporządzalnego, wydatków i spożycia oraz wyposażeniu gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania jest reprezentacyjne badanie **budżetów gospodarstw domowych**. Badaniem objęte są wszystkie grupy gospodarstw domowych, z wyjątkiem zamieszkujących obiekty zbiorowego zakwaterowania oraz obywateli obcego państwa – szefów i cudzoziemskiego personelu przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych, członków rodzin tych osób oraz innych osób korzystających z przywilejów i immunitetów na mocy umów, ustaw lub powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych. Gospodarstwa domowe obywateli obcego państwa zamieszkujące w Polsce stale lub przez dłuższy czas i posługujące się językiem polskim biorą udział w badaniu.

Jednostką badania jest **gospodarstwo domowe** jedno- lub wieloosobowe. Gospodarstwo domowe jednoosobowe stanowi osoba utrzymująca się samodzielnie, tzn. niełącząca swoich dochodów z dochodami innych osób bez względu na to czy mieszka sama, czy z innymi osobami. Przez gospodarstwo domowe **wieloosobowe** rozumie się zespół osób zamieszkujących razem i wspólnie utrzymujących się.

Wyniki badania oparte są na oświadczeniach osób biorących udział w badaniu budżetów gospodarstw domowych.

Na skutek nieprzystąpienia do badania gospodarstw zamieszkujących w wylosowanych mieszkaniach struktura próby zbadanej ze względu na cechy społeczno-demograficzne gospodarstw różni się od struktury próby wylosowanej.

W celu zachowania relacji między strukturą badanej zbiorowości a strukturą społeczno-demograficzną zbiorowości generalnej, wyniki z badania od 2004 r. przeważone zostały danymi o strukturze gospodarstw domowych według liczby osób i miejsca zamieszkania pochodzącymi z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r. Wyniki za 2000 r. pozostały niezmienione w stosunku do wcześniej publikowanych i są przeważone strukturą gospodarstw domowych oszacowaną na podstawie liczby osób uzyskanej z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL).

2. Badanie budżetów gospodarstw domowych prowadzone jest metodą rotacji miesięczej w cyklu kwartalnym, co oznacza, że w każdym miesiącu w badaniu uczestniczą inne gospodar-

HOUSEHOLD BUDGETS

General notes

1. The basic source of information regarding the living conditions of the population, i.e. among others, the level and structure of available income, expenditures and consumption as well as the furnishing of households with durable goods, is a sample survey of **household budgets**. Included in the survey are all groups of households, with the exception of those living in institutional households as well as citizens of a foreign states – heads and representative offices of foreign staff diplomatic and consular offices of foreign states, their family members as well as other persons enjoying privileges and immunities under the contracts, laws or generally recognized international customs. The households of foreign citizens with permanent or long-lasting residence in Poland and using Polish participate in the survey.

The survey unit is a one- or a multi-person **household**. A **one-person** household is understood as an individual independently maintained, i.e., income is not combined with the income of others regardless of whether the individual lives alone or with other persons. A **multi-person** household is understood as a group of people living together and maintaining themselves jointly.

Survey results are based on declarations made by persons participating in the survey of household budgets.

Because of non-participation of number of households there is a difference between a structure of the surveyed sample and that of selected one revealed by the socio-demographic traits.

Therefore the survey results were weighted with the 2002 National Census data broken by number of persons and urban and rural areas. In order to maintain the relation between the structure of the surveyed population and the socio-demographic structure of the total population, survey results since 2004 were weighted with data of the Population and Housing Census 2002, concerning the structure of households by number of persons and place of residence. The results for 2000 remained unchanged in comparison with the previously published and are weighted with the structure of the households estimated on the ground of the number of persons from the Labour Force Survey (LSF).

2. The survey of household budgets is conducted using the method of monthly rotation with a quarterly cycle, which means that, each month,

stwa domowe, a po kwartale w gospodarstwach domowych, które brały udział w badaniu miesięcznym danego kwartału przeprowadzany jest wywiad dotyczący niektórych wydatków, m.in. na zakup przedmiotów trwałego użytkowania (telewizor, pralkę, lodówkę itp.), na opłatę za usługi (lekarskie, stomatologiczne itp.) oraz wyposażenia gospodarstw domowych w przedmioty trwałe użytkowania.

Badaniem objęto wszystkie gospodarstwa domowe zamieszkałe w wylosowanych mieszkaniach, reprezentujące społeczno-ekonomiczne grupy ludności, tj. gospodarstwa domowe: pracowników, pracowników użytkujących gospodarstwo rolne, rolników, pracujących na własny rachunek, emerytów, rencistów oraz utrzymujących się z niezarobkowych źródeł (innych niż emerytura i renta).

Począwszy od 2005 r. nie wyodrębnia się grupy społeczno-ekonomicznej pracowników użytkujących gospodarstwo rolne.

3. Kategorie osób występujących w gospodarstwach domowych (tabl. 1) ustalone zostały na podstawie ich głównego źródła utrzymania, czyli źródła przynoszącego największy dochód:

1) do osób pracujących zalicza się:

- a) pracowników najemnych;
- b) właścicieli, współwłaścicieli i dzierżawców łącznie z bezpłatnie pomagającymi członkami rodzin gospodarstw indywidualnych w rolnictwie;
- c) właścicieli, współwłaścicieli (z wyłączeniem wspólników spółek kapitałowych, którzy nie pracują w spółce; łącznie z bezpłatnie pomagającymi członkami rodzin) jednostek prowadzących działalność gospodarczą, zatrudniających pracowników najemnych i pracujących na własny rachunek;
- d) agentów pracujących na podstawie umów agencyjnych i umów na warunkach zlecenia (łącznie z pracującymi członkami ich rodzin oraz osobami zatrudnionymi przez agentów);
- e) osoby wykonujące pracę nakładczą;
- f) członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych (łącznie z pracującymi członkami ich rodzin);
- g) pracujących na działkach pracowników państwowych gospodarstw rolnych i na działkach przyzagrodowych członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych;
- h) duchownych wszystkich wyznań;

2) osoby utrzymujące się ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i świadczeń pozostałych (do 2008 r. – „świadczenia z pomocy społecznej”), których głównym źródłem utrzymania są m.in. emerytury, świadczenia o charakterze rent inwalidzkich, renty rodzinne, świadczenia rehabilitacyjne oraz zasiłki, w tym macierzyńskie, porodowe, pogrzebowe, chorobowe, zasiłki rodzinne, dodatki do zasiłków rodzinnych, świadczenie pielęgnacyjne, zasiłki pielęgnacyjne, dodatki mieszkaniowe, pomoc materialna i pomoc w formie usług, renta socjalna, stypendia, jak również zasiłki dla bezrobotnych i inne świad-

different households participate in the survey, and after each quarter an interview is conducted in households which participated in the monthly survey of a given quarter concerning some expenditures, i.e., on purchases of durable goods (a television set, washing machine, refrigerator, etc.), on payments for services (medical, dental, etc.) as well as on furnishing the household with durable goods.

The survey included all households within randomly selected dwellings representing of socio-economic groups of the population, i.e., households of: employees, employee-farmers, farmers, self-employed, retirees, pensioners as well as households maintained from non-earned sources (other than retirement pay and pensions).

Since 2005 do not distinguish socio-economic groups of employees using private farm in agriculture.

3. *The categories of persons comprising households (table 1) were established on the basis of their primary source of maintenance, i.e., source deriving the greatest income:*

1) *employed persons include:*

- a) *hired workers;*
- b) *owners, joint owners and tenants (including family members helping free-of-charge) of a private farm in agriculture;*
- c) *owners, joint owners (excluding joint stock company partners not employed by the company, but including family members of self-employed persons helping free of charge), who employ hired workers and are self-employed;*
- d) *agents working on the basis of agency contracts or on commission (including employed family members and other persons employed by the agents);*
- e) *cottage workers;*
- f) *members of farming co-operatives (including the employed family members);*
- g) *persons working on agricultural plots owned by employees of state farms or on agricultural plots of farming co-operative members;*
- h) *clergymen of all religion;*

2) *persons maintained from social security benefits and from other assistance benefits (until 2008 – „from social assistance benefits”), for whom the main source of maintenance are old age pensions, disability types of benefits, family pensions, rehabilitation benefits, maternity, funeral and sick leave benefits, family benefits, additions to family benefits, nursing benefits and nursing allowances, housing subsidies, material assistance and assistance in the form of services, disability welfare pension scholarships as well as unemployment benefits, Labour Fund based*

czenia z Funduszu Pracy oraz zasiłki i świadczenia przedemerytalne;

- 3) osoby pozostające na utrzymaniu (bez własnego źródła utrzymania) są utrzymywane przez inne osoby będące członkami tego samego gospodarstwa domowego.

4. Dochód rozporządzalny obejmuje bieżące dochody pieniężne i niepieniężne (w tym wartość spożycia naturalnego, tj. wartość towarów i usług konsumpcyjnych pobranych na potrzeby gospodarstwa domowego z działalności gospodarczej na własny rachunek — rolniczej i pozarolniczej oraz wartość towarów i usług otrzymanych bezpłatnie), bez zaliczek na podatek dochodowy od osób fizycznych płaconych z tytułu dochodów z pracy najemnej, ze świadczeń społecznych (do 2008 r. ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej; w 2009 r. ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i ze świadczeń pozostałych) bez składek na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne płacone przez ubezpieczonego pracownika (patrz uwagi ogólne dział „Wynagrodzenia. Świadczenia z ubezpieczeń społecznych”, ust. 3 na str. 169) oraz bez podatków płaconych przez osoby pracujące na własny rachunek.

W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi:

- 1) dochód z pracy najemnej — uzyskany we wszystkich miejscach pracy danego członka gospodarstwa domowego, niezależnie od długości trwania okresu pracy i rodzaju umowy o pracę — który obejmuje wszystkie dochody uzyskiwane z tytułu pracy najemnej, w tym: wynagrodzenia (patrz dział „Wynagrodzenia. Świadczenia z ubezpieczeń społecznych”, ust. 1 na str. 168), wypłaty niezaliczone do wynagrodzeń (np. dodatek za rozłąkę, ekwiwalent pieniężny za używanie własnej odzieży zamiast roboczej, kwoty uzyskane z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych), zasiłki chorobowe (pobrane w czasie trwania stosunku pracy), wyrównawcze, opiekuńcze, dochody w formie niepieniężnej (opłacone przez pracodawcę);
- 2) dochód z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie, który stanowi różnicę między wartością produkcji rolniczej (łącznie ze spożyciem naturalnym) a poniesionymi bieżącymi nakładami na nią (tj. zakup produktów i usług, wynagrodzenia i składki na obowiązkowe ubezpieczenie społeczne pracowników najemnych) i podatkami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie;
- 3) dochód z pracy na własny rachunek, który stanowi część dochodu uzyskanego z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek (poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie), w tym dochód z wynajmu budynków i budowli oraz dochód z wykonywania wolnego zawodu, jaka została przeznaczona na pożyżskanie towarów i usług konsumpcyjnych na potrzeby gospodarstwa domowego oraz na inwestycje o charakterze mieszkaniowym (zakup, budowa, remont lub modernizacja mieszkania lub domu mieszkalnego);

benefits and preretirement benefits and allowances;

- 3) *dependents (without their own source of maintenance) are maintained by other persons being members of the same household.*

4. Available income includes current monetary and non-monetary income (including the value of own consumption, i.e., consumer goods and services acquired for household needs from self-employed agricultural or non-agricultural economic activity as well as the value of goods and services received free of charge), excluding prepayments on personal income tax paid with income from hired labour and social benefits (until 2008 from social security benefits and social assistance benefits; in 2009 from social security benefits and from social security benefits) excluding contributions to obligatory social security paid by the insured employee (see general notes in the chapter “Wages and salaries. Social security benefits”, item 3 on page 169) as well as excluding taxes paid by self-employed persons.

Available income comprises:

- 1) *income from hired work — obtained in all workplaces by the given household member, regardless of the length of time worked or the type of labour agreement — which includes: all income obtained from hired labour, including: wages and salaries (see the chapter “Wages and salaries. Social security benefits”, item 1 on page 168), payments not included in wages and salaries (e.g., severance pay, the monetary equivalent for the use of personal rather than company clothing, sums received from a company social benefit fund), sick benefits (taken during the period of employment), compensatory and nursing benefits, income in a non-monetary form (paid by the employer);*
- 2) *income from a private farm in agriculture, which accounts for the difference in the value of agricultural production (including own consumption) and current expenditures borne on it (i.e., the purchase of products and services, wages and salaries as well as contributions to compulsory social security of hired employees) as well as taxes connected with tending a private farm in agriculture;*
- 3) *income from self-employment, which accounts for a portion of income obtained from conducting self-employed economic activity (excluding a private farm in agriculture), of which income from leasing buildings and structures and income from practising a learned profession, which was designated for household needs as well as for investments with a residential character (purchasing, building, renovating or modernizing a dwelling or house);*

- 4) dochód z tytułu własności (odsetki, udziały w zyskach przedsiębiorstw, w tym dywidendy, dochody z dzierżawy ziemi) oraz dochody z wynajmu budynków (w tym mieszkań) i budowli (w tym garaży) niezwiązanych z prowadzoną działalnością gospodarczą, który stanowi różnicę między przychodami a poniesionymi nakładami i podatkami;
- 5) dochód ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej, który obejmuje m.in.: emerytury i renty, zasiłki z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej;
- 6) pozostały dochód, który obejmuje m.in. dary otrzymane od innych gospodarstw domowych, emerytury i renty zagraniczne, odszkodowania z tytułu ubezpieczeń w instytucjach ubezpieczeniowych, wygrane w grach hazardowych i loteryjnych.

Dochód rozporządzalny przeznaczony jest na wydatki oraz przyrost oszczędności.

Dochód do dyspozycji jest to dochód rozporządzalny pomniejszony o pozostałe wydatki. Dochód do dyspozycji przeznaczony jest na wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz przyrost oszczędności.

5. Wydatki obejmują wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz pozostałe wydatki.

Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne przeznaczone są na zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego. Obejmują wydatki na towary i usługi zakupione za gotówkę i na kredyt, wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego. Towary konsumpcyjne obejmują dobra nietrwałego użytkowania (np. żywność, napoje, artykuły farmaceutyczne), półtrwałego użytkowania (np. odzież, książki, zabawki) i trwałego użytkowania (np. samochody, pralki, lodówki, telewizory).

Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne za 2005 r. nie uwzględniają funduszu remontowego, który został zaklasyfikowany do rozchodów kapitałowych.

Pozostałe wydatki obejmują m.in. kwoty przekazane innym gospodarstwom domowym i instytucjom niekomercyjnym, w tym dary, koszty zakwaterowania młodzieży i studentów uczących się poza domem, niektóre podatki, np.: od nieruchomości, od spadków i darowizn, od dochodów z własności, z wynajmu i sprzedaży nieruchomości, straty pieniężne.

6. Grupowania przychodów i rozchodów gospodarstw domowych dokonano w dostosowaniu do zasad systemu rachunków narodowych, w tym wydatki na towary i usługi konsumpcyjne zagregowano zgodnie z Klasyfikacją Spożycia Indywidualnego według Celu do Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (COICOP/HBS).

7. Spożycie artykułów żywnościowych (w ujęciu ilościowym) w gospodarstwach domowych obejmuje artykuły zakupione za gotówkę i na kredyt, otrzymane nieodpłatnie oraz pobrane z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek (spożycie naturalne); bez spożycia w placówkach gastronomicznych.

- 4) *income from title of property (interest, shares in company profits, including dividends, income from land leasing), income from the rental of buildings (including dwellings) and structures (including garages) not connected with conducting economic activity, measured as a difference between revenues and investment and taxes;*

- 5) *income from social security benefits and social assistance which include i.a.: retirement pay and pensions, social security benefits and other social assistance;*

- 6) *other income, which includes, i.a.: gifts received from other households, old age pensions and other pensions received from abroad, insurance indemnities, winnings from games of chance and lotteries.*

Available income is designated for expenditures as well as for an increase in savings.

Disposable income is understood as available income less other expenditures. Disposable income is designated for consumer goods and services as well as for an increase in savings.

5. Expenditures include expenditures on consumer goods and services as well as other expenditures.

Expenditures on consumer goods and services are designated for meeting household needs. They include expenditures on goods and services purchased for cash and on credit, the value of articles received gratis as well as the value of own consumption. Consumer goods include non-durable goods (e.g., food, beverages, pharmaceutical products), semi-durable goods (e.g., clothing, books, toys) and durable goods (e.g., cars, washing machines, refrigerators, television sets).

Expenditures on consumer goods and services for 2005 do not include repair fund which has been classified as capital expenditures.

Other expenditures include, i.a.: amounts transferred to other households and non-commercial institutions, including gifts, boarding costs of youth and students studying away from home, some taxes, e.g.: on real estate, inheritance and donations, income from property as well as renting and selling real estate, monetary losses.

6. Household revenues and expenses are classified in accordance with national accounts, of which expenditures on consumer goods and services were aggregated in accordance with the Classification of Individual Consumption by Purpose for the Household Budget Survey (COICOP/HBS).

7. Consumption of foodstuffs (in terms of quantity) in households includes articles purchased for cash and on credit, received free of charge and taken from a private farm in agriculture or from conducted self-employed economic activity (own consumption); excluding consumption in catering establishments.

8. Zagrożenie ubóstwem — gospodarstwo domowe (a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład) zostało uznane za ubogie, jeżeli poziom jego wydatków (obejmujących także wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy od wartości przyjętej za granicę ubóstwa. Dla wyeliminowania wpływu, jaki na koszty utrzymania gospodarstw domowych wywiera ich skład społeczno-demograficzny, zarówno przy obliczaniu poziomu wydatków w gospodarstwach domowych jak i ustalaniu granic ubóstwa (relatywnego oraz minimum egzystencji), zastosowano tak zwaną **oryginalną skalę ekwiwalentności OECD**. Według tej skali wagę 1 przypisuje się pierwszej osobie w gospodarstwie domowym w wieku 14 lat i więcej, wagę 0,7 — każdej następnej osobie w tym wieku oraz wagę 0,5 — każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat. Oznacza to np., że granica ubóstwa relatywnego dla gospodarstwa 4-osobowego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwójki dzieci jest 2,7 razy wyższa niż dla gospodarstwa 1-osobowego.

Relatywna granica ubóstwa to 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych z uwzględnieniem tzw. oryginalnej skali ekwiwalentności OECD. Granice ubóstwa szacowane są dla poszczególnych kwartałów; w IV kwartale 2009 r. relatywna granica ubóstwa wynosiła dla gospodarstw 1-osobowych 633 zł, 4-osobowych (2 osoby dorosłe + 2 dzieci poniżej 14 lat) — 1709 zł, natomiast w IV kwartale 2010 r. odpowiednio: 665 zł oraz 1795 zł.

„Ustawowa” granica ubóstwa to kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r. Nr 115, poz. 728, z późniejszymi zmianami) uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z systemu pomocy społecznej. Zarówno w 2009 r., jak i w 2010 r. obowiązywały takie same kwoty progowe — 477 zł dla gospodarstw 1-osobowych oraz 351 zł na 1 osobę dla gospodarstw wieloosobowych.

Minimum egzystencji, uznane za granicę ubóstwa skrajnego, wyznacza poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego występuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka. Przy ustalaniu granic ubóstwa skrajnego przyjmuje się poziom minimum egzystencji obliczany przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego. Granice ubóstwa szacowane są dla poszczególnych kwartałów; w IV kwartale 2009 r. granica ubóstwa skrajnego wyniosła dla gospodarstw 1-osobowych 443 zł, 4-osobowych (2 osoby dorosłe + 2 dzieci poniżej 14 lat) — 1196 zł, natomiast w IV kwartale 2010 r. odpowiednio: 466 zł oraz 1257 zł.

8. Risk of poverty — a household and thus all its members have been recognized as poor if the expenditure level (including the value of products received free of charge as well as the value of own consumption) is below the adopted poverty line. In order to eliminate the effect of the socio-demographic composition of household on the maintenance costs, the so called **original OECD equivalence scale** has been used for the calculation of the households' expenditure level and determination of poverty lines (relative and subsistence minimum). According to this scale weight 1 is attributed to the first person in the household at the age of 14 and over, weight 0,7 — to any other person at that age and weight 0,5 — to every child under 14. And thus, for instance, the relative poverty line for a 4-person household consisting of two adult persons and two children is 2,7 times as high as that for a 1-person household.

Relative poverty line is 50% of the mean monthly expenditure determined at the level of all households estimated with the use of the original OECD equivalence scale. The poverty lines are estimated quarterly; in the fourth quarter of 2009 the relative poverty line was 633 zł for 1-person households and 1709 zł for 4-person households (2 adults + 2 children under 14), while in the fourth quarter of 2010: 665 zł and 1795 zł respectively.

“Legal” poverty line is the amount, which according to the Law on Social Assistance (uniform text Journal of Laws 2008 No. 115, item 728, with later amendments), provides eligibility for a monetary benefit from social assistance. Both in 2009 and 2010 the line remained at the same level of 477 zł for 1-person households and 351 zł per 1-person for multiperson households.

The subsistence minimum, regarded as the extreme poverty threshold, sets the level of the satisfaction of needs below which there is a biological threat to life or psychophysical human development. The starting point adopted for determination of the extreme poverty line is subsistence minimum estimated by the Institute of Labour and Social Studies for the 1-person employees' household. Poverty lines are estimated quarterly; in the fourth quarter of 2009 the extreme poverty line was 443 zł for 1-person households and 1196 zł for 4-person households (2 adults + 2 children under 14), while in the fourth quarter of 2010: 466 zł and 1257 zł respectively.